

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

CUMHURİYET KADINININ KİMLİK ÇATIŞMASI

Danışman Öğretmen: Mustafa Değirmen

Öğrencinin Adı: Efe

Öğrencinin Soyadı: Dal

Diploma Numarası: 001129-0096

Sözcük Sayısı: 3840

Araştırma Konusu: Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak romanındaki Aysel'in kimlik çatışması ve yabancılaşmasının incelenmesi.

ÖZ (ABSTRACT)

IB A1 dersi kapsamında uzun tez olarak hazırlanan bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli kadın yazarlarından Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı yapıtındaki odak figür olan Aysel'in kimlik çatışması; yaşadığı olaylar sonucu kendine ve topluma yabancılaşması ve varoluş çabası ele alınmıştır.

Yazarın "Dar Zamanlar" adını verdiği üçlemesinin ilk kitabı olan Ölmeye Yatmak'ta Aysel'in çocukluğundan itibaren yaşadığı kimlik arayışı ve bunun beraberinde getirdiği çatışmalar incelenmiştir. İlk bölümde; Cumhuriyetle birlikte başlayan modernleşme hareketlerinin karşısında değişen kadın kimliği hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Aysel'in yaşadığı döneme ve toplumsal yapıya dair bilgi verilmiş ve yetiştiği ortamın Aysel üzerinde bıraktığı izlere değinilmiştir. Ayrıca Aysel'in ailesiyle ve toplumla yaşadığı çatışmalar üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Cumhuriyet'in yetiştirdiği bir birey olarak kimliğini arayan, yaşadığı dönemin toplumsal baskılarını hisseden ve onu yalnızlaştıran etmenler üzerinde durulmuştur.

İçindekiler

	Sayfa
1. Giriş.....	4-5
2. Ölmeye Yatmak Romanındaki Aysel'in Kimlik Çatışması ve Yabancılaşması..	6
2.1. Modernleşmeyle Değişime Uğrayan Kadın Kimliği.....	6-9
2.2. Kimlik Çatışması.....	9-10
2.3. Aysel'in Yabancılaşması.....	11-17
3. Sonuç.....	18-19
4. Kaynakça.....	20

1. Giriş

Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı yapıtı Dar Zamanlar üçlemesinin ilk romanıdır. Yapıtta Cumhuriyet'in başkenti Ankara'nın küçük bir kasabasında dünyaya gelen Aysel'in çocukluğundan öğretim üyesi olarak çalıştığı döneme kadar olan hayatı anlatılmaktadır.

Yapıt Aysel'in bir otel odasında ölmeye yatması ile başlar. Üniversitede akademisyen olarak çalışan Aysel eşi Ömer'i öğrencisi Engin ile aldatmış ve girdiği bunalım sonucu intihar etmeye karar vermiştir.

Romanda geriye dönüş tekniğinin kullanılması sayesinde Aysel'in yetiştiği ortam ve onun ilerideki hayatını yakından etkileyecek olan ilkokul arkadaşları hakkında bilgi edinilir. Yazar Aysel'in gözünden 1938-1968'li yılları kapsayan dönemin siyasi, sosyal ve kültürel ortamını aktarır.

Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklerle toplumsal yapıda görülen değişiklikler hem toplumu hem de bireyleri derinden etkilemiştir. Hızlı bir değişim içerisinde olan Türk toplumunun bu değişime ayak uyduramadığı görülmektedir. Yaşanan bu süreç içerisinde toplumu değiştirecek olan yeni neslin eski-yeni arasında kalarak farklı yollara savrulduğu görülür.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan köklü değişiklikler modernleşme adına yapılmıştır. Fakat eski dönemi kafalarında yaşatmaya devam edenler bu değişime karşı çıkmıştır. Toplumun bir kesimi değişimi hoş karşılarken diğer kesim geleneksel öğelere sıkı sıkıya bağlanmıştır. Cumhuriyet'in getirmiş olduğu yenilikler geleneksel ailede farklı sorunlara yol açmıştır. Özellikle çocukların eğitimi konusunda fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Romanda toplumun erkek ve kız çocuklarına bakış açısı değişik biçimlerde karşımıza çıkar. Bazı aileler çocuklarının eğitimi için her şeyi yapmaya hazırlarken bazı ailelerin de değişimden kaçtığı görülür. Ataerkil yapıdaki Türk toplumunda kız çocukları ikinci plana atılmış erkek çocuklar aileleri tarafından yüceltilmiştir. Kız çocuklarının belirli kalıplar etrafında yetiştirilmeye çalışılmaları sonucu

toplumda bir ikilem doğmuştur. Evde ve okulda farklı eğitim anlayışı ile büyüyen bu çocuklar ileride farklı kimlik arayışlarına itilmiştir. Cumhuriyetten önce evin içine hapsedilen kadın Cumhuriyet'in reformlarıyla birlikte görünür hale gelmiştir ancak tüm değişikliklere rağmen toplumun içine karışan kız çocukları bazı baskılardan kurtulamamıştır. Kadının erkek egemen toplumdaki yeri değişmiş ancak zihinlerdeki kadın imgesi değişmemiştir. Kendini gerçekleştirme çabasında olan kadın mücadele etmiş ancak gerçek kimliğine kavuşma sürecinde kadınlığını özgürce yaşayamamıştır.

Aysel, evde anne ve baba baskısı altında bunalmış; toplumun baskıları nedeniyle de gençliğini istediği gibi yaşayamamıştır. Aynı zamanda toplumsal yapının ona dayattığı "erkelerle kardeş olma" fikri yüzünden cinselliğini ve kadınlığını yaşayamamıştır. Bu çıkmaz içinde, kendisine yabancılaşmıştır. Ailede, okulda ve sosyal hayatta kendisine biçilen rollerin dışına çıkamamış ve adeta kendi bedenine hapsolmuştur.

Atatürk devrimlerinin ışığında okuyup vatanına hayırlı bir evlat olmak isteyen Aysel, geleneksel yapı ile modern yapı arasında sıkışıp kalmıştır. Yaşadığı olaylar sonucu hem kendine hem de topluma yabancılaşan Aysel çare olarak ölmeyi seçmiştir. Fakat kendisiyle yaptığı hesaplaşma sonucunda ölmekten vazgeçmiş; adeta yeniden doğmuş ve yaşama tutunmuştur. Aysel'i bu noktaya getiren sebepler bu doğrultuda incelenecektir.

2. Ölmeye Yatmak Romanındaki Aysel'in Kimlik Çatışması ve Yabancılaşması

2.1 Modernleşmeyle Değişime Uğrayan Kadın Kimliği

Ülkemizde geçmişten günümüze “modernleşme çabaları” Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Dünyadaki modernleşme hareketleri ekonomik faaliyetlerle ortaya çıkmış; daha sonra da siyasi ve kültürel değişimlerle devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda bu yenileşme ve modernleşme hareketleri Tanzimat ile başlamış ve ilerleyen zamanlarda da devam etmiştir. Önceleri siyasi olarak başlayan yenileşme hareketleri daha sonra sosyal ve kültürel alanda da devam etmiştir. Bu dönemde siyasi otoritenin gücü zayıflamış ve kültürel alanda yenilikler hız kazanmıştır.

Tanzimat Dönemi'ndeki modernleşme hareketlerinin amacı; ülkeyi gelişmiş devletler seviyesine çıkarmaktır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hız kazanan Batılılaşma sürecinin kilit noktasını oluşturan en büyük unsur kadınlardır.

Cumhuriyet'i'n ilanıyla kadınlar farklı kazanımlar elde etmiş ve evden sokağa çıkarak daha “görünür” hale gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ülkede yapılan tüm inkılapların amacı; halkı Batı medeniyeti ile tanıştırmaktı. Atatürk inkılapları, yaşamın tüm alanlarında Batılılaşmayı hedefliyordu. Cumhuriyeti kuranlar, ülkeyi geleceğe taşıyacak unsurun kadınlar olduğunu belirtmiştir. Nitekim Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarından itibaren ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine ulaştıracak olan kadınlara değişik haklar verilmiştir. Özellikle Atatürk, kadınların her alanda ön plana çıkartılmalarını istiyordu. Osmanlı'da geri planda olan kadın; Cumhuriyet'in ona sağladığı imkanlarla yeni bir yola girmiştir. Tevhid-i Tedrisat'la birlikte erkeklerle aynı sıralarda

eğitim alan kızlar büyüdüklerinde de erkeklerle ülkeyi geleceğe taşımışlardır. Kadınlar, kendilerine verilen yeni haklarla toplumda söz sahibi olmuştur.

Cumhuriyeti kuranlar, kadınların kamusal alanda görünür olmalarını istiyordu. Cumhuriyet'in kadınları okumuş ve meslek sahibi olmalıydı ancak yaşanan olumlu gelişmelere rağmen toplumdaki kadın algısı, geleneksel düşünce tarzı yüzünden değişmemiştir. Bu da Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların evde ve sosyal hayatta ikilem yaşamalarına yol açmıştır. Gelenek ve modernleşme arasında kalan toplumda kutuplaşmalar kaçınılmaz olmuştur.

Romanda aile geleneksel değerleri okul ise Cumhuriyet değerlerinin benimsendiği yerler olarak karşımıza çıkar. Aysel, geleneksel değerlerle Cumhuriyet değerleri arasında sıkışıp kalmış ve mutsuz olmuştur. Aysel, Ankara'dan kasabaya döndüğünde ailesi ondan başını örtmesini ister. Bu durum toplumun yeniliklere adapte olamadığının bir göstergesidir.

Osmanlı'dan itibaren kadın toplumsal yaşamda geri plana atılmıştır. Cumhuriyetle birlikte kadın kısmen bu durumdan kurtarılmış ve ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in yönetim politikaları kadına ve onun eğitime önem vermiştir ancak kamusal alanda erkek üstünlüğü devam etmiştir. Kadına çağdaş uygarlığın yolu açılırken bir taraftan da toplumdaki geleneksel kadın imajının devamı sağlanmıştır.

Aysel toplumun ona yüklediği sorumlulukları yerine getirirken kendinden ödün vermiş ve bunalıma sürüklenmiştir. Çağdaş yaşamda ilerlerken "kadın kimliğini" kaybetmiştir. Toplumun ve ailesinin ondan beklentileri çatışır. Cumhuriyetle birlikte başlayan köklü değişim sürecine toplumun hazır olmadığı görülür. Toplumun çağdaşlığa götüreceğ adımlar atılmış ancak değişim tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

Romanda Türk modernleşmesinin ilk örneklerini Aysel'de görürüz. Aysel okumayı, güzel giyinmeyi ve modern hayatı çok sever. Ankara'da yapılan balolarda dans edenleri yadırgamaz. Aysel'in Cumhuriyet'in sadece yeni neslini değil; aynı zamanda yeni kadın kimliğini de

simgelediği anlaşılır. Bu yeni kadın imgesi hem gelenekselliği hem de çağdaşlığı içinde barındıran bir tiptir. Yeni şekillenen devlette, iki farklı kadın imgesinin olması kimlik arayışlarını da beraberinde getirir.

Cumhuriyet kadınları hem aile içinde hem de aile dışında Batılı bir şekle sokmak ister. Aysel, Cumhuriyet'in hedefleri doğrultusunda ilerler ancak toplumun ondan beklediği iyi bir eş, iyi bir anne dayatması yüzünden çıkmaza girer.

Okulda aldığı çağdaş eğitimle yaşamına bir yön verecektir ancak onun beklentileri, yetiştiği çevrenin beklentilerinin dışındadır. Çağdaş, okumuş ve ayakları üzerinde duran bir kadın...

Aysel ve arkadaşları, Cumhuriyet'in aydınlık yüzünü temsil eder. Özgürdürler ancak bu özgürlük sınırlıdır. Kadın ve erkek ilişkilerine bakış açısında bu kısıtlanmış özgürlüğü görürüz. Aysel'in ilkokuldan arkadaşı olan Aydın, kızlarla erkeklerin kardeş olduğunu, kızlara farklı gözle bakılmaması gerektiğini belirtir. İki cins arasındaki ilişkinin boyutu "kardeşten öteye" geçemez. Aysel de Aydın'la aynı düşünceyi paylaşır. Roman boyunca Aysel'in erkek arkadaşlarının ona karşı farklı hisler besledikleri görülür. Devletin ilkokuldan itibaren dayattığı kız ve erkek kardeşler imgesinin burada yıkıldığı görülür.

Çağdaş Türkiye'nin çağdaş kızı olan Aysel, çocukluğundan itibaren belirli kalıplar içinde büyümüştür. Kendisiyle ilk yüzleşmesi bir otel odasında olur. Çıplak bir şekilde yatağa uzanır ve ölümünü beklemeye başlar. Bu çıplaklık onun eski ve yeni kimliklerinden sıyrılmasının bir göstergesidir. Yıllar boyunca başkaları tarafından ötelenen, toplum normlarının dışlileri arasında ezilen Aysel tüm çıplaklığı ile geçmişine meydan okur. Bu bir nevi toplumsal yargılamalara bir başkaldırıdır.

Birey olarak sıkıştığı yerden kurtulmak ve kendi geleceğine yön vermek isteyen Aysel, amacına ulaşamaz. Yıllar boyunca hayatıyla ilgili kararların hep başkaları tarafından alındığı gerçeğine

ulaşır. Buradan da yeni bir nesil yaratma düşüncesinin gölgesinde kalan Cumhuriyet'in ilk nesil kızlarının özgür bir birey olamadıkları sonucuna varılır.

2.2 Kimlik Çatışması

Ölmeye Yatmak, 1938 ile 1968 yıllarını kapsayan ve bu yıllar içerisinde yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal hayata ayna tutan bir yapıttır. Yapıtta geleneksel düşünce tarzı ile modern Türkiye'nin karşı karşıya geldiği görülür. Cumhuriyeti'n yeni nesli, geleneksel ve modern öğelerle beraber yaşamak zorunda kalır. Yaşanan bu süreçte toplumda iki farklı düşünce ve yaşam biçimi görülür. Yapıtın odak figürü olan Aysel ve arkadaşlarının yaşadığı bu ikilem onların kimlik çatışması yaşamalarına yol açmıştır.

Eserde gördüğümüz ilk kimlik çatışması kasabada ilkokulda düzenlenen yılsonu müsamesidir. Dünder Öğretmen, Atatürk ilkelerini benimsemiş, yeniliklere açık ve idealist bir öğretmendir. Müsamerede öğrencilerine batı kaynaklı olan polka ve rondo gibi kızların ve erkeklerin birlikte dans ettikleri bir gösteri hazırlar ancak kasaba halkı bu yeni durumdan hoşlanmaz. Kızların erkek öğrencilerle kol kola dans etmelerini istemezler. Aysel de bu gösteri de yer alır ancak bu gösteriye anne ve babası gelmez. Bu durumdan kendince memnun olur çünkü anne ve babasının onu erkek öğrencilerle dans ederken görmelerini istemez. Gösteri başlamadan önce ön sıraya erkekler arka sıraya kadınlar oturur. Kadının toplumda hâlâ ikinci plana atıldığı görülmektedir. Öğrenciler sahneye çıktıklarında homurtular yükselir. Herkes öksürmeye başlar. Halk sahnelenen bu gösteriden memnun olmadığını bu şekilde ifade eder. Bu durum, Cumhuriyet'in getirmiş olduğu yeniliklerin halk tarafından hemen kabul edilmediğini ve benimsenmediğini göstermektedir.

Aysel ilkokulu bitirir. Dünder Öğretmen Aysel'in babasını ikna eder. Böylece Aysel Ankara'ya teyzesinin yanına okumak için gönderilir. Ankara'ya okumak için gönderilen Aysel çok mutlu olur. Hem ailesinden hem de o kasabadan ayrıldığı için sevinçlidir. Babasının ve abisinin

baskılarından kurtulmak onu özgürleştirecektir ancak mutluluğu kısa sürer. Ortaokuldaki arkadaşları ve öğretmenleri kasabadan gelen bu küçük kıızı saç kesimi ve kıyafetleri yüzünden eleştirir. Aysel bu durum karşısında bir çatışma yaşar. Bu çatışmaya örnek olarak Aysel'in öğretmeni ile yaşadığı olayı verebiliriz.

Aysel arkadaşına yazdığı bir mektupta, içinde bulunduğu bu zor durumdan bahseder. Tarih öğretmeni Nihal Hanım Aysel'in saç kesimini ve kıyafetlerini beğenmediğini ona söyler.

Aysel, Ankara'da okurken babası ile yine bir çatışma yaşar. İlkokuldan arkadaşı olan Ertürk'ün babası, Aysel'i büyük oğluyla evlendirmek ister. Aysel görücü usulü ile evlenmek istemez. Bu durum Aysel'in eski düşünce tarzı ile savaşının devam ettiğini göstermektedir.

Aysel, kasabada ilkokulda okurken çevresindeki erkekleri hep kardeş olarak görmüştür. Birlikte çıkacakları bu ulvi yolda onlar hep kardeş olacaklar ve el ele yeni Türkiye'yi geleceğe taşıyacaklardır. Cumhuriyet'in yeni nesillerine kızlarla erkeklerin "kardeş" olduğu algısı yaratılmaya çalışılmış; bu durum genç kızların büyüdüklerinde kadın kimliğinden ve cinsellikten uzaklaşmalarına yol açmıştır.

Eserde kimlik çatışması yaşanan başka bir durum da "köylü-kentli" ayırımıdır. Aysel, Ankara'daki okulunda köylü olduğu için aşağılanır. Okulda oynanacak bir piyes için köylü kıızı rolünü Aysel'e verirler. Aysel, rahatsızlık duyduğu bu durumu arkadaşı ile paylaşır. "Duyduğuma göre piyesteki kız, bir köylü kıızı olacakmış. Başta öğretmenlerim olduğu halde, okulda beni hâlâ köylü görmelerine elbette üzülüyorum... Ben bizim evde hizmet gören köy kadınlarını hiç aşağı görmediğim halde, burada beni küçük görmelerine ne demeli?" (Ağaoğlu, 2006, s. 89)

2.3 Aysel'in Yabancılaşması

Yabancılaşma kavramı kişinin ruh dünyası bağlamında ele alınır. Bireyin yaşadığı iyi veya kötü olaylar belleğinde iz bırakır. İstenmeyen durumlar karşısında duygularını açığa çıkaramayan birey dış dünya ile bağını koparır. Bu durumda gittikçe yalnızlaşan birey kendisine yabancılaşır.

Yabancılaşma bireysel ve toplumsal sürecin birlikte ortaya çıkardığı psikolojik bir sorundur. Temelinde insanın özü ile varlığının çelişmesi yatmaktadır. İnsanın özünün tanımlanmasındaki yetersizlikler yabancılaşma olgusunun tanımını muğlak bir hale sokmaktadır. Yabancılaşma olgusu bilim adamlarının farklı insan tasarımlarına uygun olarak farklı birer içerik kazanmaktadır. Bu nedenle, yabancılaşma olgusunun hem bireysel hem de toplumsal süreçte açığa kavuşturulmasının temel koşulu insanın özünün açığa kavuşturulmasıdır. (Hüseyin Akyıldız, Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma, 1998, s. 163)

Psikolojide yabancılaşma kavramı, bireyin kendi duygularından ve isteklerinden uzaklaşmış olmasıdır. Birey bu durumda kendi yaşamı üstündeki etkinliğini ve gücünü yitirir.

Birey bazen kendi benliği ile yabancılaşır. Yaşamın akışı içinde var olmak için çabalarken kendinden ve toplumdaki uzaklaşır. Toplumdan uzaklaşan birey çevresiyle sağlıklı ilişkiler kuramaz. Kendi içine kapanır ve yalnızlaşır.

Adalet Ağaoğlu hem siyasi hem de sosyal sıkıntıların yaşandığı dönemleri eserlerinde dile getirirken toplumun içinde yaşayan farklı sınıflara ayrılmış kişilerin özellikle iç dünyalarına ışık tutar.

Eski düşünce sisteminin tamamen terk edilmediği dönemlerde; yeniye kabullenmeye çalışan bireylerin odağında değişimi eserlerinde yansıtmaya çalışır.

Ölmeye Yatmak romanında kendi olma mücadelesi veren ve çevrelerinde oluşan duvarları yıkmaya çalışırken yaralanan bireyler yer alır.

Toplumdan kaçış ve yabancılaşma modern toplumun yaşadığı bir problemdir. Özellikle içinde bulunduğu toplumun kurallarına ve sosyal yapısına uymakta zorluk çeken insanlar zamanla kendilerine ve topluma karşı yabancılaşır.

Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" romanının odak figürü Aysel'in ailesi ve toplumsal çevre arasında kalmışlığı ve bunun sonucunda da bunalıma ve yalnızlığa sürüklenmesi yabancılaşmaya örnektir.

Cumhuriyet'in kuruluşu aynı zamanda yeni bir ulus yaratma projesine dönüştüğünden, tüm farklılıkları tek potada eritme yaklaşımı, eğitim kurumları aracılığıyla da bu anlayışın tabana yayılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, ilk olarak Cumhuriyet için tehdit oluşturabilecek kurumların tasfiye edilmesi söz konusu olmuştur. Berkes'e göre bu noktadaki en önemli adım, devletin değerlerini eğitim aracılığıyla ülkenin her köşesine yaymaktır: "Cumhuriyet'in değerlerini savunacak, ona sahip çıkacak yeni bir kuşak; Cumhuriyetçi yurttaşlar kuşağı yetiştirmek üzere köklü bir eğitim atılımıdır. Bunun devamı olarak, Cumhuriyet'i bütün yönetim birimleri ve sadık bir bürokrasi ile yurdun dört bucağına yayar. (Niyazi Berkes, Unutulan Yıllar, 1977)

"Cumhuriyet'in ilk kuşak öğrencilerinden olan Aysel ve arkadaşlarının omuzlarına yüklenen en büyük sorumluluk, yeni devletin sürekliliğini sağlamak ve ilkelerini korumaktır. Dolayısıyla bu kuşak öğrencilerinden beklenen, öğrenimlerini bir an önce tamamlayıp ülkelerine yararlı insanlar olmalarıdır." (Yıldız Öztürk, Ölmeye Yatmak Romanında Toplumsal Dönüşüm ve Toplumsal Cinsiyet, 2013)

Cumhuriyet ilkelerini benimseyen ve bir "Atatürk genci" olarak tüm görevlerini yerine getiren Aysel, Ankara'da yaşadığı sürece "Batılı" yaşam tarzına uygun davranışlar sergilese de okul arkadaşları ve öğretmenlerinin gözünde, taşralı ve köylü kimliğinden kurtulamayacaktır. İçinde bulunduğu bu durum onu yabancılaştıracaktır. Ankara'daki okul arkadaşlarıyla arasında daima bir mesafe vardır. Arkadaşları genellikle memur ailelerinin çocukları olması bakımından köyden geldiği için dışlanır. Özellikle herkesten farklı olan giyimi başkalarının dikkatini çekmektedir. "Herkesin önlükleri dizinin üstünde, benimki dizimin altında. Herkesin saçları kısa, benimki hâlâ bildiğin gibi iki örgü." (Ağaoğlu, 2006, s. 88)

Aysel'in kasabada yaşayan ailesi birtakım dedikodular yüzünden Ankara'ya taşınmak zorunda kalır. İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri sebebiyle ülkede bazı gıda ve ihtiyaç mallarının temininde sıkıntılar yaşanır. Ülkede stokçuluk başlar. Bazı kişiler bu durum sebebiyle hapse bile atılır. Aysel'in babası kasabada esnaflık yaptığı için bazı malları stoklar. Bunu duyan kasaba halkı babasına "muhtekir" adını verir. Bu durumu köyde yaşayan bir arkadaşından öğrenen Aysel çok utanır.

Aysel içinde bulunduğu yalnızlığı gidermek için ilkokul arkadaşlarıyla zaman zaman mektuplaşır. Mektuplaştığı arkadaşlarından birisi de Behire'dir. Aysel, Behire'yi çok sever. Behire, Dünder Öğretmen'in eğitim ordusunun bir neferi olarak Kütahya'ya hemşire olarak atanır. Ortak arkadaşlarından birisi Behire'ye Aysel'in Ankara'da erkeklerle gezdiğini söyler. Behire Aysel'e yazdığı mektupta bu duruma çok kızdığını ve erkeklerin sadece kardeş olabileceğini belirtir. Behire'nin kendisi için kötü şeyler düşündüğünü gören Aysel çok üzülür.

Aysel'in ailesi kasabadaki "Muhtekir" dedikodusundan rahatsız olup Ankara'ya yerleşir fakat bu durum Aysel'in üzerindeki baskıların artmasına sebep olur. Aysel'in üzerindeki baskıyı arttıran kişi abisi İlhan'dır. İlhan, Aysel'den önce okumak için Ankara'ya gelmiştir. Ülkedeki siyasi kamplaşmalar sonucu ülkücü hareketin içine girer. Babası bu durumdan rahatsız olur. Onun eve getirdiği bazı kitapları ve dergileri atar. Babası ile abisinin zaman zaman kavgalarına şahit olur. İlhan da babası gibi kızların okumasına karşıdır. Aysel abisi ile yaşadığı bir tartışma sonrasında ağlamaya başlar. Annesi abisinin tarafını tutar çünkü ataerkil bir ailede değerleri olan çocuk hep "erkek"tir. Bu durumu bilen Aysel evde huzursuzluk çıkmasını istemediği için evin içinde "görünmez olmaya" karar verir. Özellikle evin içindeki varlığının bilinmesini istemez. Odasına kapanmaya başlar ve gittikçe yalnızlaşır. "Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü ne de hâlâ okumakta olduğunu. Bir bardak su istedi mi, hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan dememeli." (Ağaoğlu, 2006, s. 197)

Aysel için evde kendisini unutturma çabası başlar. Zaten evde annesinin, babasının ve abisinin gözünde yokken gerçekte de ortadan kaybolmaya çalışır. Aysel aile sıcaklığını bulamadığı evinde, mümkün olduğunca odasından dışarı çıkmaz. Aysel'in bir kız olarak ailesi tarafından değer görmesi onun içine kapanmasına yol açar. Hem ailesinden hem de çevresinden yeterli ilgi göremeyen Aysel, tutunacak bir dal arar.

Aysel, baskıların ve yalnızlığın gölgesinde kendini gerçekleştirme çabası içine girer. Etrafında kendisine yardım eli uzatacak birisini bulamaz. Onu bu çıkmazdan kurtaracak tek kişi ise “Ölmez Ata'mızdır!” Aysel, Atatürk'ün gelecek nesillere verdiği öğütleri aklına getirir. Cumhuriyeti muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak için okumaya ve çalışmaya karar verir. Yaşamının bu döneminde, onu bu idealden uzak tutacak her şeyden vazgeçer. “Türkiye'yi uygar medeniyetler seviyesine yükseltecek görünüş ve çabada olmayan hiçbir şey hiçbir kimseyle ilgilenmez.” (Ağaoğlu, 2006, s. 205)

Aysel'in evin içinde fark edilmesine yol açan bir olay yaşanır. Babası ile abisi kavga eder ve abisi evi terk eder. Annesi çok üzülür. Aysel, abisini eve döndürebileceğini söyler. Annesi ilk kez bir konuda Aysel'e fikrini sorar. Aysel, fikrinin alınması karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Bu durum ona güven verir ancak annesi Aysel'e “Ne de olsa tek oğlumuz, tek umudumuz.” (Ağaoğlu, 2006, s. 214) diyerek onu tekrardan siler ve yalnızlığa iter. “Yeniden evin kıyıda köşede unutulmuş eşyası olduğu fikri belirir.” (Ağaoğlu, 2006, s. 215)

Ölmeye Yatmak romanında, dönemin gençlerinin yaşadığı siyasi kutuplaşmalar da onları yabancılaşmaya itmiştir. Daha önceleri iyi birer arkadaş olan Aysel ve Behire arasına politik görüşlerin girdiği görülür. Aysel Behire'ye yazdığı bir mektupta Nazım Hikmet'ten ve şiirlerinden bahseder. Behire Nazım Hikmet'in şiirlerini öven Aysel'e kızar. Böylece uzaktan da olsa arkadaşlıklarını sürdüren iki dost ayrılır. Aysel yine yalnız kalır. “Ve sen de eğer, söz etmesen bile, o pisi seviyorsan ve hâlâ bu hainin yazdıklarını okuyorsan boz” (Ağaoğlu, 2006, s. 266) diyerek arkadaşlığını bitirir. Aysel böylece tek arkadaşını da kaybeder.

Aysel'e hayatı boyunca kız olduğu için değer vermeyen, okuma hevesini kıran ve önüne engeller koyan babası ölür. Aysel babasının ölümüyle üzerindeki baskının azaldığını ve az da

olsa özgürleştiğini düşünür. Evdeki otoritenin gitmesiyle anne kız arasındaki soğukluk da bir nebze olsun hafifler. Aysel'in babasının ölümüyle yıkılmadığını ve bu ölüm karşısında üzülmeyeceği görülür.

Aysel Paris'teki eğitimini tamamladıktan sonra yurda döner. Üniversitede akademisyen olarak çalışmaya başlar. Daha sonra kendisi gibi akademisyen olan Ömer'le evlenir. Ömer ile evliliği hayal ettiği gibi gitmez. İçinde bir yerlerde yaşanmamış duyguların olduğunu bilir ancak toplum içinde "ideal bir eş" olduğundan içinde bulunduğu durumu çevresine hissettirmez. Tüm çabalarına rağmen bu evliliği kafasında bitirir. İlerleyen zamanlarda üniversitede öğrencisi olan Engin ile beraber olur.

Engin ile birlikteliğinde kendini yeniden keşfeder. Kadın olarak hep eleştirilen ve ötekileştirilen bir birey olmasının acısını eşini aldatarak çıkartır çünkü Ömer de diğer erkekler gibi Aysel'i yüzeysel olarak sevmiş, ruhunun derinliklerine inememiştir. Hayatı boyunca hep "başkaları ne der" baskısı altında yaşayan Aysel, kendini yeniden yaratır. Kadın olarak yol aldığı bu hayatta, kendini daima sorgular. "Acaba hiç kendim olmuş muydum? Hiç kendimiz olduk mu?" (Ağaoğlu, 2006, s. 183)

Aysel'in öğrencisi Engin'le olan ilişkisinin altında yatan en büyük sebep özgür olma isteğidir. "Özgür bir Türk kadını oluşumu onunla kanıtladım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım." (Ağaoğlu, 2006, s. 43)

Hayatı boyunca kendini işe yaramayan bir birey olarak gören Aysel, bir erkek tarafından arzulandığının farkına varır. Artık bir işe yaradığını düşünür. "Ah, en sonunda, en sonunda okumuşluğumun bir işe yaradığı duygusu içindeyim." (Ağaoğlu, 2006, s. 280-281)

Aysel Engin'le yaşadığı bu ilişkiden memnundur. Kendini özgür ve güçlü bir kadın olarak görür. Hayatının anlam kazandığını düşündüğü bu ilişkiden "yasak olduğu" gerekçesi ile soğur. Engin'le olan birlikteliğinde zincirlerinden kurtulmuş ancak toplumsal ahlak düzleminde başka

bir yere savrulmuştur. “Bütün tutsaklık perdelerini yırtıyorsun, yırtıyorsun sonra bir de bakıyorsun, hiç el değmemişlik. Hiçbir şeye başlanılmamış sanki.” (Ağaoğlu, 2006, s. 44)

Aysel, yaşadığı yasak ilişki yüzünden büyük bir umutsuzluğa sürüklenir. Sürüklendiği şey ise ölümdür. Ölüm, girdiği girdaptan onu kurtaracak ve toplumun vicdan mahkemesinde temize çıkaracaktır. Ölümünü yaşamak üzere bir otele gider. Yanılmıştır, bir şeyler istediği gibi gitmemiştir. “Yanılmış olmanın acısını anlamıyorlar. Umulmadık bir anda yanılmış olmanın acısını. Bendeki dayanılmazlığı.” (Ağaoğlu, 2006, s. 353)

Otele gittiğinde tüm perdeleri kapatır ve çırılçıplak yatağa uzanır. Birisini bekler gibi ölümünü beklemeye başlar. Bu bekleyiş sırasında kendini dış dünyadan soyutlamaz. Koridordaki temizlikçi kadının çıkardığı seslere kulak kabartır. Sonra evini düşünür. Evde yapması gereken işlerle ilgili düşüncelere dalar.

Aysel’in ölmeye yatışı kolay olmayacaktır. Geçmiş ve yaşadıkları onu rahat bırakmaz. Sanki görünmez bağlarla geçmişe bağlıdır. Oysa zincirlerini kırmış bir kadındır. Geçmişin soğuk eli, yattığı bu otel odasında gelip onu bulmuştur. Dünyaya kadın olarak gelmiş ancak varlığını kabul etmeyen “edemeyen” kişiler tarafından bir kuyuya atılmıştır. Sesini duyurmak istemiş ancak çoğu zaman başarılı olamamıştır. Ta ki Engin’le karşılaşana kadar...

Aysel, kadın olmanın gereklerini yerine getirirken kendinde ödün vermiş olduğunu fark eder. Aysel, herkesten uzakta ölüme kucak açar ve onu beklemeye başlar. Yaşamı boyunca onu ötekileştiren ve kalıplara sokan herkesten “ölerek” intikamını alacaktır. Ölüm onun için bir kurtuluş olacaktır. Ölüm aslında onu olmak istediği “Aysel”e dönüştürecektir ancak kendini sorguladığı bu saatlerde ölüm için geç kalmış olabileceğini düşünür. “Ölmeyi bile beceremeyecek denli geç kalınmış olduğunu düşünür.” (Ağaoğlu, 2006, s. 260)

Aysel Ölmeye yatarak ondan esirgenen sevginin, ilginin ve yaşayamadığı kadınlığının hesabını sormak ister. “Her birimiz çekip gitmeden bir odada ölümle tokalaşmadan önce, kim hesabımızı kimden soracak?” (Ağaoğlu, 2006, s. 326)

Aysel yaşamı boyunca kendisine dayatılan kimliğini kendi benliğinden ayıklamaya çalışır. Toplum Aysel’i bir kadın olarak değişik parçalara böler. Aysel okulda Atatürk’e layık bir kızdır. Üniversitede eğitilmiş ve bilinçli bir kadındır. Ailede ise namuslu, ev işlerinden anlayan iyi bir eştir. Toplumun kendisine verdiği bu rolleri ve kimlikleri, öğrencisi ile birlikte olarak yok eder.

Aysel’in Engin’le olan birlikteliği aslında duygusal bir eylemdir. Aysel’in intihar etme düşüncesiyle otele kapanmasına yol açan bu durum benliğinin derinliklerinde olumlu bir eyleme dönüşür. “Duştan çıkıyorum. Bir saksıyı çatlatıp ağır ağır toprağa yayıldığımı duyuyorum ama toprağın beni kavrayıp kavramayacağını bilmiyorum.” (Ağaoğlu, 2006 s. 359)

Aysel, ölmek için geldiği otel odasında, tüm kalıplardan sıyrılır ve bir karar verir. Duşunu alır, rujunu sürer ve hayata “yeniden” karışmak için otelden ayrılır.

3. SONUÇ

Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı eserinde, romanın ana figürü olan Aysel'in kimlik arayışları, ailesiyle ve çevresiyle yaşadığı çatışmalar ve zamanla kendine ve topluma yabancılaşması anlatılmaktadır.

Cumhuriyetle birlikte hızlı bir değişim içine giren Türk toplumu bu değişime ayak uyduramaz. Evde geleneksel değerlerle büyütülen yeni nesil, okulda Cumhuriyet'in reformlarıyla karşı karşıya gelir. Yeni nesil, bu ikilem arasında kalır ve kimlik arayışlarına yönelir. Yapıtın ana karakteri olan Aysel'in tek hedefi, okuyup vatanına hizmet etmektir ancak anne ve babasının fikri Aysel'in fikri ile örtüşmez. Aysel, önüne çıkan engelleri aşar ve okumak için Ankara'ya gider. Ankara'daki okul yıllarında köylü olduğu için aşağılanır. Toplumun baskısını her zaman hisseder ve içine kapanır. Kafasında yaşattığı ideale ulaşmak için bazı fedakarlıklar yapar. Bir kadın olarak kendini ihmal eder. Üniversitede çalışan Ömer'le evlenir ancak istediği mutluluğu yakalayamaz. Üniversiteden öğrencisi olan Engin ile birlikte olur. Bu süreçte içinde bulunduğu toplumun ahlaki değerlerine ters düşen bu ilişkiden kurtulmaya karar verir.

Aysel, kendini ve yaşamı sorgularken; bazı şeyler için geç kaldığını fark eder. Sonunda ölmeye karar verir. Ölmek için gittiği otel odasında kendisiyle hesaplaşır ve ölmekten vazgeçer.

Cumhuriyet neslinin bir temsilcisi olan Aysel, çocukluğundan yetişkinliğe kadar geçen zaman dilimi içerisinde geleneksel düşünce tarzının ağırlığı altında ezilmiş ve içine düştüğü bunalım sonucunda hem kendine hem de topluma yabancılaşmıştır.

Kadınlar Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem siyasi hem de toplumsal hayatta önemli değişimler yaşamıştır. Yüzünü Batıya çeviren Cumhuriyet, eski ile olan bağlarını koparmak ve yeni bir ulus yaratmak ister. Çağdaşlaşma kaygısı içinde olan dönemin zihniyeti, özellikle kadınlar üzerinden bu reformları gerçekleştirmek ister. Kadın, Cumhuriyet sayesinde ilk kez evinden dışarı çıkmış ve kamusal alanda daha görünür hale gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk neslinin kızı olan Aysel ona yüklenen misyonu gerçekleştirmeye çalışmış ancak bu zorlu süreçte kendinden ödün vermiştir. Aynı zamanda toplumun ona biçtiği rolleri yaşarken zaman zaman kimlik bunalımına girmiştir. Yapıtta bireysel ve toplumsal çıkmazlar iç içe verilmiştir. Yaşanan sorunlar dönemin aydın kimliğini temsil eden Aysel karakteri üzerinden anlatılmıştır. Eserde yaşanan çatışmalar genellikle toplumsal cinsiyet, sınıf farkı, kasaba ve şehir hayatının insanlar üzerinde bıraktığı etkiler etrafında şekillenmiştir. Roman boyunca Cumhuriyet'in kadınlara biçtiği görevler sık sık hatırlatılmıştır. Dönemin yönetici zihniyeti kadınların yaşamına yön vermeye çalışmış; kadınların giyimine, eğitimine ve toplum içindeki davranış biçimlerine kadar müdahale edilmiştir. Birey olarak kendi kararlarını alamayan bu kadınlar, sözde özgürleşmiş ancak gerçekte geçmişin zincirlerinden kurtulamamışlardır. Kadınlar, erkek egemen toplumun gölgesinde kalmış ve özgürlük gibi eşitlik gibi onları geleceğe taşıyacak kavramların çok uzağında kalarak yalnızlaşmışlar ve kimlik arayışına girmişlerdir.

4. Kaynakça

- Ağaoğlu, Adalet. (2006). Ölmeye Yatmak, İstanbul Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Akyıldız, Hüseyin. Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma, 1998, Cilt: 3, Sayı: 3, s.163
- Berkes, Niyazi, Unutulan Yıllar, İstanbul, İletişim Yayınları 1997
- Öztürk, Yıldız Ölmeye Yatmak Romanında Toplumsal Dönüşüm ve Toplumsal Cinsiyet, 2013, Sempozyum Bildirisi